

DRŽAVE V VOJNI NA BLIŽNJEM VZHODU

Iraški Kurdistan in Irak, Turčija, Izrael in Palestina,
Afganistan, Sirija, Libanon, Libija, Mali

Bogomil Ferfila
DRŽAVE V VOJNI NA BLIŽNJEM VZHODU
Iraški Kurdistan in Irak, Turčija, Izrael in Palestina,
Afganistan, Sirija, Libanon, Libija, Mali

Prva knjiga (1/2)

Knjižna zbirka: **Politični procesi in institucije**

Izdajatelj: Fakulteta za družbene vede, Založba FDV, Ljubljana, 2017

Za založbo: Hermina Krajnc

Copyright © po delih in v celoti Fakulteta za družbene vede,
Založba FDV 2017, Ljubljana. Fotokopiranje in razmnoževanje
po delih in v celoti je prepovedano.
Vse pravice pridržane.

Recenzenta: prof. dr. Aleksandra Kanjuo Mrčela
prof. dr. Miro Haček

Lektoriranje: Ana Marija Trobec

Grafična priprava: Mateja Vrbinc

Naklada: Knjiga se tiska kot sprotni tisk

Knjiga je izšla ob finančni podpori Javne agencije
za raziskovanje Republike Slovenije.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

908(5-15)

32:28(5-15)

FERFILA, Bogomil

Države v vojni na Bližnjem vzhodu : Iraški Kurdistan in Irak, Turčija, Izrael in
Palestina, Afganistan, Sirija, Libanon, Libija, Mali / Bogomil Ferfila. - Ljubljana : Fakulteta
za družbene vede, Založba FDV, 2017. - (Knjižna zbirka Politični procesi in institucije)

ISBN 978-961-235-832-7 (zv. 1)

ISBN 978-961-235-833-4 (zv. 2)

ISBN 978-961-235-834-1 (komplet)

292943616

Bogomil Ferfila

**DRŽAVE V VOJNI NA
BLIŽNJEM VZHODU**

**Iraški Kurdistan in Irak, Turčija,
Izrael in Palestina, Afganistan,
Sirija, Libanon, Libija, Mali**

Prva knjiga

1/2

Ljubljana 2017

VSEBINA

TEORETSKOZGODOVINSKI DEL	1
DRŽAVE BLIŽNJEGA IN SREDNJEGA VZHODA	3
KALIFAT – OD »PRAVILNO VODENIH« DO ISLAMSKE DRŽAVE	7
ISLAMSKO PREBIVALSTVO V SVETU	33
IRAŠKI KURDISTAN IN IRAK	63
INFORMACIJE PRED ODHODOM	65
ISLAMSKA DRŽAVA PO MOSULU.....	65
MOSUL	67
VLOGA ZDA IN IRANA.....	68
PROBLEMI IN KONFLIKTI IRAŠKEGA KURDISTANA.....	71
NAFTA – GOSPODARSKO IN POLITIČNO OROŽJE	80
PROUČEVANJE IN RAZISKOVANJE IRAŠKEGA KURDISTANA V JEKU VOJNE Z ISLAMSKO DRŽAVO TER TIK PRED KATASTROFALNIM REFERENDUMOM O NEODVISNOSTI	83
ALI BOM OSTAL SAM V ERBILU?	83
MED STARIMI PRIJATELJI	86
SULAYMANIYYA, HALABJA, VELIKO TABORIŠČE IN KONFLIKT S POLICIJO.....	89
ZMEDA V KIRKUKU	97
NAJLEPŠE KURDISTANSKO MESTO IN DIAGNOZA KURDISTANSKE POLITIKE	107
NA FRONTNI ČRTI PRED MOSULOM.....	114
IRAŠKI KURDISTAN	121
UVOD	121
KURDI DANES IN NIKOLI VEČ?	132
ZGODOVINSKO OZADJE DANAŠNJEGA KURDISTANA.....	139
<i>Turški Kurdistan</i>	141

<i>Iranski Kurdistan</i>	148
<i>Sirski Kurdistan</i>	151
<i>Kurdska diaspora</i>	161
<i>Iraški Kurdistan</i>	167
GRADITEV DRŽAVNOSTI IRAŠKEGA KURDISTANA V OBDOBJU 1998–2010	178
<i>Kurdistan kot igrišče interesov tujih držav</i>	178
<i>Graditev Kurdske kvazi države do druge zalivske vojne, leta 2003</i>	187
<i>Zlato obdobje Iraškega Kurdistan v postsadamoem Iraku</i>	194
ZMAGOVITI BOJ KURDOV ZOPER ISLAMSKO DRŽAVO TER RAZGLASITEV NEODVISNOSTI IRAŠKEGA KURDISTANA	208
IRAK	215
TURČIJA	223
TURČIJA KOT SREDNJA IN VZPENJAJOČA SVETOVNA SILA	227
TURČIJA PO SPODLETELEM VOJAŠKEM UDARU 15. JULIJA 2016	242
VOJAŠKI UDAR 15. JULIJA 2016	242
TURŠKO VOJAŠTVO KOT DRŽAVA V DRŽAVI	247
DOGAJANJE PO NEUSPELEM VOJAŠKEM UDARU	252
STALIŠČA KURDOV	260
POGLED NAPREJ	265
PROUČEVANJE IN RAZISKOVANJE TURČIJE PO VOJAŠKEM UDARU IN ODHOD NA SIRSKO FRONTO ...	272
V ANKARI PRISTANEM NA ENEM KOLESU	272
KRAVJE KUPČIJE TURČIJE IN ZDA	275
ČISTKE, KURDSKO VPRAŠANJE IN TURŠKI VDOR V SIRIJO	281
STARI DEL ANKARE IN GROBNICA KEMALA ATATURKA	285
GAZIANTEP	289
SAMOMORILSKI NAPAD	293
POLET OB POLNOČI	295
MED TURŠKIMI TANKI IN ARABSKIMI MUDŽAHIDI	299
ZGODOVINSKO MESTECE IN DANAŠNJA TURŠKA RAZPOTJA	309

IZRAEL IN PALESTINA	315
DILEME NASTANKA IZRAELSKE DRŽAVNOSTI	317
ŠIRITEV IZRAELA V VOJNI 1967 IN 1973. LETA	322
IZRAEL V OBDOBJU 1967–2000	325
DRŽAVNE IN POLITIČNE INSTITUCIJE	344
IZRAELSKO–AMERIŠKI LOBI IN AMERIŠKA ZUNANJA POLITIKA	361
NEOMAJNA IN PRETIRANA AMERIŠKA PODPORA IZRAELU .	361
IZRAELSKO–ŽIDOVSKI LOBI V ZDA IN PODROČJA DELOVANJA	371
PALESTINSKA AVTONOMNA OZEMLJA	387
IZRAEL DANES	409
PALESTINA DANES	422

Druga knjiga

AFGANISTAN	449
NOVEJŠE POLITIČNO DOGAJANJE	451
PREDSEDNIŠKE VOLITVE LETA 2009	451
PARLAMENTARNE VOLITVE LETA 2010 IN VARNOSTNA TRANZICIJA	453
PREDSEDNIŠKE VOLITVE LETA 2014 IN POGAJANJA S TALIBANI	457
ZUNANJA POLITIKA	461
INFORMACIJE PRED ODHODOM	466
PREGLED STANJA	466
KAJ NAM POVE STATISTIKA?	470
GOSPODARSKA IN HUMANITARNA KATASTROFA	472
POLITIČNA TRANZICIJA LETA 2014	475
POLITIČNA IN GOSPODARSKA STABILNOST 2017–2018	477
TALIBANI V AFGANISTANU	480

VSTOP ISLAMSKE DRŽAVE V AFGANISTAN	485
PROUČEVANJE IN RAZISKOVANJE AFGANISTANA	
SPOMLADI 2017	492
PRIPRAVE NA ODHOD	492
ČUDNO IN ČUDESTNO POTOVANJE – ZGODBE POTNIKOV ..	499
RAZBITI KABUL	513
VARNOST IN TALIBANI	519
ZGODOVINSKE IN KRVAVE ZNAMENITOSTI	522
ŽIVAHNI IN VARNI HERAT, PA ZGODBE O OTROKIH BOMBAH	534
VEČERJA S PRIJATELJI V DOBRO ZASTRAŽENI RESTAVRACIJI	545
PROMET V KABULU IN MUDŽAHIDSKI POVELJNIKI, PA ŠE EKSKURZ O PRIHODNOSTI AFGANISTANA	548
SAGA O KORUPCIJI, TALIBANIH TER BODOČNOST AFGANISTANA	554
POVABILO K STARŠEM – TALIBANI ZA POSLADEK	570
SLOVO IN ŠE ZADNJA ZMEŠNJAVA	574
SIRIJA	589
»ARABSKA POMLAD« IN SIRSKA VSTAJA	591
DRŽAVLJANSKA VOJNA	596
MEDNARODNE REAKCIJE	602
VSE BOLJ KRVAVA VOJNA	605
UDELEŽENCI SIRSKÉ VOJNE	605
DELOVANJE CIVILNIH MILIC, ZAČETEK SPOPADOV V ALEPPU IN DAMASKU, PRVA MEDNARODNA POGAJANJA O MIRU	627
LETALSKI NAPADI ZDA IN RUSIJE, VLADNA OFENZIVA NA ALEPPO, MIROVNA POGAJANJA NA DUNAJU	631
PROPADLA KONFERENCA ŽENEVA III, TURŠKA OFENZIVA V SIRIJO, PADEC ALEPPA	639
GOSPODARSKO UNIČENJE SIRIJE V PETIH LETIH VOJNE	647
LIBANON	655
FIZIČNA IN DRUŽBENA GEOGRAFIJA	657

BOGATI IN BARVITI ZGODOVINSKI LOK LIBANONA..	661
LIBIJA	715
MALI	731
VOJNA V MALIJU	733
ZGODOVINSKO OZADJE.....	733
PREBIVALSTVO	739
SPOPADI NA SEVERU	746
RAZMERE NA SEVERU DANES	754
LITERATURA	761
BIOGRAFIJA AVTORJA	835
BIBLIOGRAFIJA	839
RECENZIJA	897
ALEKSANDRA KANJUO MRČELA, <i>redna profesorica</i>	897
RECENZIJA	899
MIRO HAČEK, <i>redni profesor</i>	899

TEORETSKOZGODOVINSKI DEL

DRŽAVE BLIŽNJEGA IN SREDNJEGA VZHODA

Na začetku moramo nekaj besed spregovoriti o terminološkem področju. V Sloveniji običajno za države islamskega sveta v Aziji uporabljamo izraz Bližnji vzhod. Poimenovanje izhaja iz tekstov prvih zahodnih modernih geografov in zgodovinarjev, ki so skušali tedanji Orient razdeliti v tri regije. Ime Bližnji vzhod je označevalo države najbližje Evropi, ki so ležale med Sredozemskim morjem in Perzijskim zalivom, Srednji vzhod so bile države med Perzijskim zalivom in jugovzhodno Azijo, Daljni vzhod pa države v Pacifiškem oceanu.

Takšno poimenovanje so začeli spreminjati med drugo svetovno vojno, ko so britansko vojaško poveljstvo v Egiptu označili s srednjim vzhodom (<http://www.britannica> ... 2015).

Zaradi geografske nedoločenosti izraza Bližnji vzhod, ki ima tudi močno evrocentrično primes, številni (vojaško planiranje, humanitarna pomoč, raziskovalci, poslovneži) uporabljajo izraz zahodna Azija in severna Afrika ali Bližnji vzhod in severna Afrika.

Ameriški predsednik Bush oziroma njegova administracija je skovala še en nov izraz, in sicer »večji Srednji Vzhod«, kar naj bi služilo kot zbirno poimenovanje muslimanskega sveta ter vključilo tudi Iran, Turčijo, Afganistan in Pakistan. Včasih vključijo še države Kavkaza (Armenija, Azerbajdžan, Gruzija) in južnega Kavkaza (Kazahstan, Kirgizistan, Uzbekistan, Turkmenistan, Tadžikistan). Glede na geografsko bližino in turški del sem vključujemo še Ciper, kljub njegovemu članstvu v

Evropski uniji – to velja samo za grški del Cipra, ne pa za turški del. Ciper je brez dvoma še ena, ves čas prisotna grožnja obstoju in razvoju Evropske unije – poleg problema njene konfederativnosti, neobstoja zunanje meje itn. Vsaka nova kriza, kot vidimo, pokaže na novo praznino v zgradbi Evropske unije. Katera od teh praznin jo bo dokončno razstrelila v prah zgodovine?

Preden spregovorimo o islamskem temelju Bližnjega in Srednjega vzhoda, kot tiste močne vezivne zmesi, ki ga vse bolj povezuje v veliko svetovno regijo, naštejmo vse države v njej. V našem pisanju bomo sprejeli prav takšno opredelitev Bližnjega in Srednjega vzhoda ter tudi pisali (in potovali) po vseh navedenih državah. Skupaj gre za 36 držav, kar predstavlja kar znaten del vseh držav sveta (približno 18% od vseh držav sveta, ki jih je nekaj več kot 200 – s Palestino kot deloma zadnjo, saj je ni priznalo prav veliko držav).

Države so tako naslednje:

Afganistan, Alžirija, Armenija, Azerbajdžan, Bahrajn, Ciper, Džibuti, Egipt, Gruzija, Irak, Iran, Izrael, Jemen, Jordanija, Kazahstan, Katar, Kirgizija, Kuvajt, Libanon, Libija, Mavretanija, Maroko, Oman, Pakistan, Palestina, Sahra, Saudska Arabija, Sirija, Somalija, Sudan, Tadžikistan, Tunizija, Turčija, Turkmenistan, Uzbekistan, Združeni arabski emirati.

Moram priznati, da tako obširne regije sveta še nismo analizirali. Do sedaj je bila najštevilčnejša naša ljuba Vzhodna Evropa, kjer smo imeli 23 držav.

Kljub temu da je omenjenih 36 držav skupina, ki obsega države treh celin – Evrope (Ciper, k njej vse bolj potuje tudi Gruzija, manj Armenija), Afrike (vsa severna Afrika, pa še Sudan, Džibuti, Somalija) pa celotno zahodno Azijo, so države

trdno povezane z islamskim verskim temeljem. V jeku terorističnih napadov leta 2015, pa tudi prejšnjih, da ne omenjam neskončnega seznama konfliktov in vojn na tem področju – brez dvoma najnevarnejše žarišču sveta v zadnjih desetletjih dvajsetega in prvih desetletjih 21. stoletja, je prav nasilje, vojne pa tudi gnev, strah in sovraštvo preostalega sveta tisti dejavnik, ki vse bolj povezuje omenjenih 36 držav v vse bolj homogeno celoto. Preden spregovorimo o njenem islamskem temelju, omenimo še termin Orient, orientalske študije (Said 1978, King in David 1983, Peltre 1998, Stevens 1984). Uporabljajo ga predvsem umetnostni zgodovinarji, strokovnjaki s področij literarnih in kulturnih študij za označevanje vpliva in evropskega vključevanja srednjeazijskih, južnoazijskih, afriških in vzhodnoevropskih kultur. Verjetno je najbolj poznano orientalsko slikarstvo in orientalska književnost, pa tudi oblikovanje in druge umetnosti. Said (1978) je posebej izpostavil vzvišen in paternalističen odnos Zahoda in Evrope do srednjeazijskih, severnoafriških in azijskih družb.

V umetnosti z orientalizmom običajno označujejo dela številnih zahodnih umetnikov 19. stoletja, ki so na svojih potovanjih po zahodni Aziji v svoja dela vključevali njene teme in motive. V Franciji so tako konec 19. stoletja ustanovili društvo orientalskih slikarjev. Včasih so z orientalizmom označevali tudi angleške umetnike 19. stoletja. Poleg slikarstva je orientalizem pustil močan pečat še v arhitekturi, literaturi, glasbi, filmu, plesu.

Na družboslovnem področju termina orientalske študije skoraj ne uporabljajo. Osebnostno svet proučujem predvsem z vidika sestave njegovih držav in regij. Zlasti pri regijah lahko govorimo, da to ni zgolj geografski koncept, ampak je zgodovina in njen

tok po logiki fizične bližine in povezanosti praviloma regije in države znotraj njih združila tudi v političnosistemske, ideološke, kulturne celote. Npr. socializem je v 20. stoletju udaril močan pečat državam Vzhodne Evrope in povzročil konvergenco tudi njihovih gospodarskih, vojaških, kulturnih značilnosti. Nekaj lovk je socializem razprostrl po državah Azije, Afrike, tudi Latinske Amerike, a to so bili njegovi obronki. Trdo jedro je bila Sovjetska zveza in njena sosedna Kitajska. Vsak velik ideološki in pozneje politični, državni projekt se iz svojega trdega jedra širi navzven, postaja vse močnejši, vse večji. Potem pa se lahko zlomi in potone ali vztraja in postaja še večji in globlji (Evropska unija, islam).

Če je bil termin orientalske študije še geografski, je pojem islamske študije že osredotočen na religiozno podstat islamskih držav in geografski temelj potiska pod verskega.

V muslimanski terminologiji z izrazom islamske študije označujejo zbirni izraz islamske znanosti. Vključuje tako tradicionalne oblike verske misli (islamsko teologijo in islamsko pravo) kot tudi bolj sekularni področji islamske ekonomije in islamske znanosti. V nemuslimanskem pristopu z islamskimi študijami označujemo v prvi vrsti zgodovinsko proučevanje islama – njegove zgodovine, prava, teologije, filozofije oziroma islamske civilizacije nasploh. Deloma so prevzeli področje nekdanjih orientalskih študij. Univerza Oxford npr. še naprej ohranja področje orientalskih študij, ki proučujejo arabsko in islamsko področje. Prej so islamske študije predstavljale oddelek znotraj teoloških študij, kjer je bil poudarek bolj na trku religij. Razvijali in poučevali so ga namreč predvsem duhovniški strokovnjaki, ki so skušali ovreči temeljna načela islamske vere.

Po napadu teroristov na ZDA 11. septembra 2001 so močno okrepili različne študijske in raziskovalne pristope proučevanja islama z velikim poudarkom na varnostnih vprašanjih, ki analizirajo predvsem razne ekstremistične in teroristične islamske organizacije, pa tudi njihovo ideološko podlago (Daltarg in Madelung 2008, Laine 2015).

KALIFAT – OD »PRAVILNO VODENIH« DO ISLAMSKÉ DRŽAVE

Radikalna osnova islamskih držav in islamske teologije pa se napaja v teoriji in praksi islamskega kalifata oziroma že obstoječih nekdanjih ter sedanjih kalifatov, od katerih je seveda zloglasna Islamska država, ISIS, najbolj tragična, strah vzbujajoča oblika.

Kalifat je sicer oblika islamske države oziroma vladavine, ki jo vodi kalif. Kalif je vodja celotne islamske skupnosti, to pa mu omogoča dejstvo, da je naslednik islamskega preroka Mohameda. Rašidunske kalife, ki so bili neposredni nasledniki Mohameda kot vodje muslimanskega sveta, so izbrali v procesu posvetovanj z islamsko skupnostjo, imenovanem šura. Po obdobju Rašidunov so številne muslimanske države, praviloma vse vladane s strani dednih vladarjev (po naše kraljev), trdile, da so kalifati. Prav zaradi različnih pogledov na to, kdo je lahko pravi Mohamedov naslednik in torej vodja celotnega islamskega sveta, sta se sprva razcepili, sprli in se vse do danes zapletli v krvave spopade dve temeljni veji islama – njegova sunitska in šiitska smer.

Sunitski islam, ki predstavlja okoli 90% svetovnega muslimanskega prebivalstva, stoji na stališču, da je bil Mohamedov prvi kalif njegov tast Abu Bakr.

Šiitski islam pa trdi, da je bil njegov prvi kalif njegov zet in bratranec Ali ibn Abi Talib.

Ker je po številu vernikov danes islam druga svetovna religija, za krščanstvom, pa so glede na večinsko sunitsko vejo, prav suniti, največja verska skupnost na svetu. Rimokatoliki kot druga največja verska skupnost so z 1,25 milijarde vernikov na drugem mestu. Kapitalno razmerje med kristjani in muslimani naj bi po demografski projekciji OZN ostalo podobno tudi leta 2050, ko naj bi bilo na svetu 2,9 milijarde kristjanov in 2,7 milijona muslimanov – verjetno je tako napovedovanje, ki temelji na ekstrapolaciji preteklih trendov, več kot negotovo.

Po smrti preroka Mohameda so muslimane, ki so sprejeli Abu Bakra za prvega kalifa, imenovali »ljudje tradicije in združitve«, »Ahl al-Sunnah wal Jamaah« in jih tako ločili od šiitov, ki so za prvega kalifa proglasili Alija.

Suniti prve štiri kalife imenujejo Rašiduni ali »Pravilno vodeni«, in sicer Abu Bakra za prvega, Umarja za drugega, Utmana za tretjega in Alija, ki ga imajo šiiti za prvega, za svojega četrtega kalifa. Abu Bakr ali s polnim imenom Abdullah ibn Abi Quhaafah je bil soborec in tast preroka Mohameda, saj je bil poročen z njegovo hčerko Aišo. Bil je prvi, ki se je razglasil za muslimana izven Mohamedove družine, pa njegov zaupni svetovalec. Rašidunski kalifat je vodil med leti 632–634 (Fitzpatrick in Walker 2014).

Umar, s polnim imenom Umar Son of Al-Khattab, je bil eden najpomembnejših Mohamedovih naslednikov oziroma

kalifov. Ker je slovel po poznavanju prava in občutku za pravičnost, so ga imenovali tudi »tisti, ki razlikuje med pravim in napačnim« (Al-Farooq). Po prepričanju sunitov je bil Umar drugi največji kalif, za Abu Bakrom. Pod njegovim vodstvom med leti 634–644 so meje kalifata bliskovito širili, tako da je Umar vladal sasanidskemu cesarstvu (zadnji iranski imperij pred vzponom islama, ki mu je vladala sasanidska dinastija v obdobju 224–651) in bizantinskemu cesarstvu (vzhodnorimski imperij s prestolnico Konstantinopel – Istanbul).

Kot državnik se je odlikoval takoj po Mohamedovi smrti 632. leta, ko je nastopil kot glavni tvorec kalifata. Med pogrebom Mohameda so se na obrobju Medine zbrali pristaši preroka iz Medine, znani kot pomočniki (Ansar), ki se niso strinjali, da bi bodoči kalifat vodili Mohamedovi soborci iz Meke, imenovani emigranti (Muhagirs), kamor sta spadala tudi Abu Bakr in Umar. Po dolgem prepričevanju je voditelje vseh zbranih plemen, z izjemo Kazrajev, prepričal, da so ostali skupaj, in to pod vodstvom Abu Bakra. Zato pojmujejo Umarja za glavnega tvorca kalifata. Seveda imajo šiiti drugačno mnenje o njem.

Največja skupina šiitskega islama, imenovana »dvanajst imamov«, je prepričana, da sta tedaj Umar in Abu Bakr izvedla nekakšen udar proti Aliju in njegovi skupini. Zagrozila sta mu s silo in Ali je bil prisiljen na vdajo (Guillaume 1955).

Sunitski zgodovinarji in teologi pa nasprotno trdijo, da je Ali prostovoljno prisegel zvestobo Abu Bakru. Tudi zahodni strokovnjaki tako kot šiitski menijo, da je imel Ali mandat za politično nasledstvo Mohameda, niso pa si enotni glede tega, ali je bil Ali prisiljen priseči zvestobo Abu Bakru ali so ga v to prisilili (Madelung 1997).

Med kratko vladavino Abu Bakra je bil Umar njegov glavni tajnik in svetovalec, med vojnami Ridđa pa tudi vojaški strateg. Njegova usmeritev je bila izogibanje vojnām, če je bilo le mogoče in poudarek na urejanju razmer znotraj imperija. Zato je bil tudi sprva zoper nasilno podrejanje upornih arabskih plemen v Arabiji, saj je domneval, da bodo stopila na njihovo stran v primeru napada Perzijcev ali Rimljanov.

Abu Bakru je svetoval, da izda koran v obliki knjige, po tem, ko je 300 učenjakov, ki so ga znali na pamet (huffazov), umrlo v bitki Jamamah 632. leta. Pred smrtjo ga je Abu Bakr imenoval za svojega naslednika.

Umar je nadaljeval njegove vojaške pohode ter vkorakal v Perzijo, Sirijo, Bizantinsko cesarstvo in Egipt. Njegov politični genij je nato nasledil vojaškega. V hitro rastočem imperiju je začel vzpostavljati politične institucije, ki so ga držale skupaj, in zagotavljale njegovo delovanje. Od nemuslimanskih prebivalcev zavojevanih dežel ni zahteval, da prestopijo v islam, še manj je to nasilno izvajal. Prav tako novih ozemelj ni centraliziral pod eno vrhovno oblastjo, kot so to počeli Perzijci, marveč jim je omogočil ohranitev njihove vere, jezika, oblastne sestave. Postavil jim je samo guvernerja (amirja) in finančnega uradnika, ki je bdel nad pobiranjem davkov. Tak pristop so pozneje uporabili tudi otomanski Turki, ki so prav z njim zagotovili dolga stoletja obstoja svojega imperija.

Umar je celo vojsko podredil finančnemu nadzoru države. Na področju islamske ideologije pa je ustanovil institucijo, imenovano divan, ki so jo sestavljali najodličnejši islamski teologi in osebnosti, pomembne za islamski svet, kot npr. Mohamedovi nasledniki. Dal jim je plačo oziroma pokojnino, tako da so se

lahko v celoti posvetili verskim in etičnim študijem ter delovali kot duhovni voditelji islamskega sveta.

Prav tako je začetnik muslimanskega koledarja, ki je tak kot arabski lunarni koledar, začne pa se z letom, ko je Mohamed emigriral v Medino – dogodkom, ki je pomenil preobrat v muslimanski zgodovini.

Pred svojo smrtjo je Umar imenoval šestčlanski odbor z nalogo, da izbere enega izmed njih za prihodnjega kalifa. Vseh šest je bilo iz plemena Quraiš, saj so Ansarje oziroma Medince že izrinili iz ključnih položajev. Kot posledica njegovih odločitev je v islamu prišlo do prve delitve. Odbor je tekom razprav zožil izbor na dva svoja člana – Utmana in Alija. Kot smo že zapisali, bi bil lahko Ali tudi prvi naslednik Mohameda, a ga je Umarjev odločen nastop ob Mohamedovi smrti oddaljil od kalifovega prestola. Utman pa je bil nasprotno od Alija, ki je bil sopotnik Mohameda od vsega začetka in njegov zet, sprva Mohamedov nasprotnik. Bil je namreč član bogatega klana Umajadov, ki so v Mohamedovem vzponu videli grožnjo. A njegova prednost je bila v tem, da je bil pameten vojaški in politični strateg, kar je kalifat tedaj nujno potreboval. Ali pa je bil zelo pobožen verski učenjak. Verjel je, da je z Abu Bakrom in Umarjem islam zašel na napačno pot, ki ni bila v skladu z verskimi, etičnimi in družbenimi načeli Mohamedovega razodetja.

A praktična odločitev odbora za Utmana kot tretjega kalifa je naletela na obilo nasprotovanja tako med Mohamedovimi verskimi nasledniki oziroma učenci kot med muslimanskim prebivalstvom nasploh. Celotna opozicija se je zbrala okoli Alija, ki ga je nato za nekaj časa tudi nasledil. Utman je nadaljeval z vojaškim osvajanjem in meje islamskega kalifata razširil v Libijo

ter zasedel še najvzhodnejše dele perzijskega cesarstva (Donner 1981).

Nezadovoljstvo z njegovo vladavino je postajalo vse večje in v uporabi v Medini so ga uporniki ubili na njegovem domu 656. leta. Postal je prvi islamski kalif, ki so ga ubili muslimani sami. Njegov največji dosežek je bila izdaja zbirne in dokončne verzije korana. Do takrat je namreč obstajalo več pisмениh in še tudi besednih inačic, ki jih je Utman ukazal zbrati in nato sestaviti v eno in edino sveto knjigo, ki predstavlja mogočen temelj islamske vere in civilizacije (<http://www.jewishvirtualibrar> 2015).

Ali ibn Abi Talib je tako končno le sedel na prestol kalifa. Takoj je prebivalcem Medine oznanil, da mora očistiti islamsko vero njenih nepravilnosti in zmot ter od njih zahteval, da se obnašajo kot pravi muslimani. Prav tako je takoj po prevzemu oblasti zamenjal guvernerje provinc, ki jih je postavil njegov predhodnik Utman ter ni upošteval nasvetov svojih svetovalcev, da naj vlada bolj premišljeno in popustljivo. Bil je verski gorečnejši, prepričan v svojo versko poslanstvo očiščenja muslimanske vere. Nov je bil tudi njegov finančni pristop. Pobrane davke provinc in vojni plen je skupaj s celotno državno zakladnico v enakih deležih razdelil vsem muslimanskim državljanom. Tako je oznanil svojo politiko izenačitve muslimanov, ki so se borili za islam od vsega začetka, in tistih, ki so se mu pridružili v njegovih kasnejših osvajanjih.

Takšne njegove politike so podprli predvsem Ansarji, bolj tradicionalni poveljniki arabskih plemen ter recitatorji oziroma pripovedovalci korana (Qurra), ki jim je bila vsem skupna želja po čistem in pobožnem verskem voditelju. Združenje okoli Alija so imenovali Alijeva skupina (Shi'a Ali).

Druga politična skupina pa je od Alija zahtevala, da kaznuje Utmanove morilce. Napetosti so prerastle v odprte sovražnosti in v bitki pri Camelu zraven Basre je bila ta skupina poražena. Razkol med skupinama se je močno povečal in posledica je bila prva državljanska vojna v islamski zgodovini – tudi sedanja sirska in iraška vojna prav gotovo ni zadnja. Tako imenovana skupina utmanistov je bila prepričana, da so uporniki nezakonito ubili kalifa Utmana, ki je bil pravičen in zakonit kalif vse do smrti. Alijeva ali šiitska skupina pa je stala na nasprotnem stališču, da je Utman vladal v nasprotju z načeli korana in vodil kalifat v nepravo smer, zato je bil pravično kaznovan in njegovih morilcev ni bilo treba kaznovati. Ali je tako edini pravi in verodostojen imam in vse njegove nasprotnike so razglasili za nevernike.

Ta spor in državljanska vojna, ki mu je sledila, sta v muslimansko skupnost vsadili nepremostljiv razdor glede tega, kdo je legitimno upravičen, da zasede prestol kalifata. Tako je prva državljanska vojna, imenovana »fitna«, pomenila konec prvotne muslimanske enotnosti in sloge – nasprotniki islama jo slavijo, pravi pristaši obžalujejo.

Ali je prestolnico kalifata prenesel v Kufu v Iraku in tako izpolnil interese Iračanov po stekanju davkov ter plena k njim, ne pa v Sirijo. Kot posledica stoletnih vojn med Rimljani in Perzijci ter Bizantinci in Sasanidi so se že takrat izoblikovala opazna nasprotja med Sirijo, ki je bila v okviru bizantinskega imperija in Irakom, ki je bil del perzijskega sasanidskega imperija. Pozneje je guverner Levanta Muawiyah I, ki je bil Utmanov nečak, odrekel pokorščino Aliju ter za provinco Levant zahteval avtonomijo. Po dolgotrajnih pogajanjih sta se nasprotni strani zapletli v bitko pri Siffiyu. Ko so Muawiyahovi vojščaki na svoja

kopja nataknilo stare listine z verzi iz korana, je večji del Alijeve vojske odpovedal pokorščino in Ali je bil prisiljen v pogajanja o tem, kdo bo postal novi kalif. Odločitev imenovanih arbitrov je bila, da to ne more biti niti Ali niti Muawiyah, ter da naj muslimani izvolijo novega kalifa. Kljub temu da je Ali sprva obljubil, da bo spoštoval odločitev arbitrov, je potem odklonil, da bi odstopil kot kalif. Svojo odločitev je utemeljeval s tem, da je takšna odločitev v nasprotju z načeli korana, islamske svete knjige ter sune, zbirke Mohamedovih dejanj, učenj in pregovorov (dveh temeljnih virov islamske teologije in prava). Ali je izgubil podpornike tudi v svoji skupini – imenovali so jih Karijite (»tiste, ki so odšli«) ter se z njimi zapletel v bitko pri Nahrawanu. Kljub temu da je Alijeva armada zmagala, to ni utrdilo njegove oblasti. Upor in nezadovoljstvo se je neustavljivo širilo po celotnem islamskem imperiju. Vojska njegovega nasprotnika Muawiyaha je začela zasedati vse večje dele Iraka, podredili pa so si tudi Egipt, Jemen, Hijaz (zahodni del današnje Saudske Arabije, v katerem sta mesti Meka in Medina kot najbolj sveti islamski mesti) in druge province (Timani 2008).

Devetnajsti dan Ramadana leta 40 po muslimanskem kalendarju ali leta 661 po našem so Alija med molitvijo v veliki mošaji v Kufi smrtno ranili (Mikaberidze 2011). Ker je Ali pogosto oznanil, da so samo člani Mohamedove družine lahko kalifi, so šiiti soglasno za svojega vladarja izbrali njegovega starejšega sina Hasana. Člane Mohamedove družine imenujejo »ljudje hiše« ali »družina hiše« in vanjo štejejo Mohameda, njegovo najmlajšo hčerko Fatimo, ki je bila žena Alija ter mati Hasana in Huseina, potem Alija, ter njegova sinova Hasana (starejši sin) in Husaina (mlajši sin). Hasanov nasprotnik na sunitškem kalifskem pre-

stolu, Muawiyah, pa je tedaj obvladoval Egipt in Levant (Anatolija, Mezopotamija in severni del Arabskega polotoka) ter na čelu velike vojske vkorakal v Irak, kjer je bil sedež Hasanovega kalifata. Čez čas je moral Hasan prepustiti kalifat novemu voditelju Muawiyahu (<https://en.wikipedia.../Ali> 2015). S tem se je končalo obdobje Rašidunov ali »Pravilno vodenih« po sunit-skem prepričanju. Hasan ibn Ali je bil za svojim očetom Alijem drugi šiitski kalif.

Muawiyaha, s polnim imenom Yazid ibn Mu'awiya ibn Abi Lufyan, so za kalifa okronali v Jeruzalemu 661. leta. Med svojo skoraj dvajsetletno vladavino je v veliki meri ves čas širil meje islamskega imperija. Zasedel je celotno severno Afriko ob sredozemski obali ter Španijo, celotno ozemlje današnje Saudske Arabije in Arabskega polotoka ter Iran oziroma Perzijo vse do afganistanske meje. To mu je uspelo z njegovo profesionalno in disciplinirano vojsko, kjer so vojaki napredovali po svojih sposobnostih, ne pa po plemenskih kanalih. Prav tako vojska ni bila razdeljena na plemena, ampak na vojaške rodove. Med vojaškimi pohodi je skrbel za njihove družine. Prav tako je davke iz podložnih provinc porabil za vzdrževanje revnih muslimanov in nemuslimanov, vdov, sirot, invalidov (Gregory 2011). V novoosvojenih ozemljih je na vodilnih položajih pustil tudi kristjane, ki so služili v bizantinski vladi. Tako je oblikoval politiko verske strpnosti in sožitja, pomembni zlasti v Siriji s številnim krščanskim prebivalstvom – kot posledico bizantinske vladavine. Nemuslimanskim prebivalcem je pustil ohraniti njihovo zakonodajo in religijo, plačevali so le glavarino (davek na vsakega državljana). Njegova umajadska dinastija, ki jo je prav Muawiyah postavil na prestol, se je tako lahko brez strahu za

so svoje zaledje (tudi krščansko v Siriji) posvetila vojni z Rimljani (Kennedy 2004, Treadgold 1997).

Številni so menili, da je bila Muawiyeva odločitev o imenovanju sina Yazida za njegovega naslednika protislovna in ne dovolj premišljena. Yazid je imel nekaj vojaških izkušenj, a premalo političnih in vladarskih veščin, potrebnih za vodenje kalifata (Madelung 1997, Gibon 1862).

Po očetovi smrti 680. leta je Yazid ibn Mu'awiya ibn Abi Sufyan postal drugi kalif iz dinastije Umajadov. A trajalo je še 70 let, da je skupina podpornikov Alijeve šiitske linije, skupaj s podporniki Banu Hašima, uspela prekiniti vladavino dinastije Umajadov. Vendar so na oblast prišli Abazidi, potomci Mohamedovega strica Abbas ibn Abd al-Muttaliba, ne pa potomci Alija. Tako kot Umajadi so tudi Abasidi izvirali iz Meke. Vladali so dolga stoletja, neprimerno dalj kot prvi Rašidunski kalifi (632–661) in drugi, umajadski kalifi (661–750). Oblast so predali šele otomanskemu kalifatu 1517. leta, kar pomeni, da so bili na prestolu skoraj 770 let, s triletno prekinitvijo med leti 1258–1261.

V obdobju 750–1258 so močno okrepili znanstveno, kulturno in versko dogajanje, še posebej je cvetela njihova prestolnica Bagdad. V 9. stoletju so predvsem iz turških kumanovskih, čerkezskih in gruzijskih sužnjevi sestavili armado, ki je postala znana kot Mamluki. Mamluki so bili sprva kupljeni sužnji – vojaki, in kot taki so imeli višji status kot drugi sužnji in tudi kot Egipčani, saj so smeli nositi orožje. Po končanem vojaškem in profesionalnem usposabljanju so postali svobodni. Kot zmagovita vojska pa so postajali vse pomembnejši in jih ni bilo več mogoče nadzorovati. Opremljeni so bili z najsodobnejšo

vzhodnjaško vojno tehniko – tudi stremena na sedlih in turško ukrivljeni ter večplastni lok, s čimer so lahko premagovali tudi križarje. Do leta 1250 so njihovi voditelji zavladali v Egiptu.

Ko so 1258. leta Mongoli pod poveljstvom kana Hulaguja zavzeli Bagdad, so mamluški poveljniki v Egiptu skušali pridobiti legitimnost za svojo vojaško vladavino v Egiptu tako, da so oznanili ponovno ustanovitev abasidskega kalifata v Egiptu 1261. leta. Mamluki so v svojih rokah obdržali vojaške in državniške funkcije, abasidskim kalifom pa so prepustili vodenje verskih zadev (Crone in Hinds 1986, Wright 2007). 1517. leta pa je otomanski sultan Selim I premagal tudi Mamluški sultanat ter Egipt pripojil k otomanskemu imperiju. Otomanski kalifat so s tem prevzeli otomanski sultani. Selim I je tako zavzel in združil številna muslimanska ozemlja ter postal branilec Meke in Medine, kar je še povečalo težo otomanskih zahtev po vodenju muslimanskega kalifata kot enotne države vseh muslimanov. Otomani so vse boljpostajali glavni voditelji in predstavniki muslimanskega sveta. Vendar pa zgodnejši otomanski vladarji niso imeli naziva kalif. Šele v obdobju zatona cesarstva so otomanski sultani uvideli tudi praktično vrednost naziva kalif, saj jim je dajal dodatno težo pri sunitskih muslimanih.

Bolj prilagodljivi so bili tudi Britanci, ki so v luči svojih interesov v Indiji propagirali otomansko vodenje muslimanskega kalifata. Otomanska sultana Ali III in Abdulmecid VI sta jim tako dala pismena priporočila za muslimane v Indiji, da jim kot njuna kalifa priporočata podporo britanske vladavine.

Otomanski imperij je odločilno prizadela rusko-turška vojna v letih 1768–1774, ko je moral Rusom prepustiti številna svoja ozemlja, tudi takšna z veliko muslimansko populacijo, npr.

Krim, ki so ga Rusi ponovno leta 2014 pridobili od Ukrajine. Vseeno je sultan Abdul Hamid I ostal verski vodja v tedaj neodvisnem Krimu, Rusija pa je v zameno postala uradni skrbnik kristjanov v otomanskem cesarstvu.

Pred prvo svetovno vojno je bila otomanska država, kljub svoji vse večji zaostalosti napram Evropi in drugim velikim silam, še vedno največja in najmočnejša muslimanska država. Sultan je kljub vse hitrejšemu zatonu svoje moči še vedno imel politični in verski status tudi izven otomanskih meja, saj je bil priznan kot kalif muslimanov v Egiptu, Indiji in Osrednji Aziji.

Po porazu Turčije v prvi svetovni vojni ter razkositvi otomanskega imperija je na čelo turškega nacionalnega gibanja prišel Mustafa Kemal Atatürk. V turški vojni za neodvisnost 1919–1924 je premagal zahodne sile. Nato je postavil obsežen program političnih, gospodarskih in sociokulturnih reform, ki so Turčijo pomembno premaknile v smeri moderne in sekularne nacionalne države. 1924. leta je z ustavno reformo tudi uradno opustil institucijo kalifata.

Po koncu otomanskega kalifata so se od časa do časa pojavile zahteve po vzpostavitvi novega kalifata, ki bi združil muslimane vsega sveta.

Potem pa se je v Iraku pojavila veja Al Kaide, ki se je okrepila tekom iraške in sirske vojne ter zasedla ozemlja v vzhodni Siriji in zahodnem Iraku. Razglasila je Islamsko državo Iraka in Levanta (ISIL, ISIS, Daeš) z okoli 7–10 milijoni prebivalcev. Obenem so se oklicali tudi za svetovni kalifat in svojega voditelja Abu Bakr al-Baghdadija razglasili za kalifa. Kot kalifat naj bi predstavljali versko, politično in vojaško oblast vseh muslimanov

sveta. Koalicija več kot 60 držav, vključno s Slovenijo, je ISIS-u napovedala vojno.

Korenine skupine z imenom Islamska država segajo v obdobje po ameriškem napadu na Irak leta 2003. Tedaj je jordanski ekstremist Abu Musab al-Zarqawi svojo organizacijo Jama at al-Tawhidw'al-Jihad združil z al-Quedo (Al Kaido) ter napravil novo tvorbo, ki so jo imenovali »Al Kaida v Iraku«. Začeli so napadati ameriške vojake, njihove zaveznike in lokalne sodelavce. Z napadi na ščite in njihove svete kraje (tudi svetišče Imam al-Askari) pa so hoteli zanetiti državljansko vojno med suniti in šiiti. Zarqawija so Američani ubili v letalskem napadu, njegovi soborci so nato organizacijo preimenovali v Islamsko državo Iraka in Levanta, s čimer so nakazali svoje širše cilje. Njen novi vodja Abu Bakr al-Baghdadi je preživel nekaj let v ameriških zaporih v Iraku ter tam organiziral prijateljska omrežja somišljenikov. Skupaj z ostanki Sadamove sekularne nacionalistične stranke Ba'ath sestavljajo del voditeljske sestave Islamske države.

Razpad nekdanje vodilne vloge sunitov za časa Sadamovega režima v Iraku in večno sunitsko nasprotovanje manjšinskemu alavitskošiitskemu režimu Bašarja al Asada, ki se je razplamtelo v sirski državljanski vojni, je napravila dovolj praznega prostora za bliskovito širitev Islamske države. Ko je šiitski predsednik iraške vlade Nouri al Maliki razpustil ameriško podprto koalicijo voditeljev sunitskih plemen, imenovano Prebujenje ali Sinovi Iraka, ter aretiral nekaj sunitskih poglavarjev, se je končal začetni proces narodne sprave med suniti in šiiti v Iraku. Suniti so izgubili vso upanje glede sodelovanja v novem Iraku in ostal jim je samo še upor. Maliki je zaradi utrditve lastnega polo-

žaja izvedel čistke tudi med poveljniki šiitske iraške vojske, ki je bila kljub ameriški pomoči močno oslABLJENA zaradi široko razpredene korupcije in številnih pobegov. Junija 2004 se tako niso mogli upreti enotam Islamske države, ki so skoraj brez boja zavzele drugo največjo iraško mesto Mosul ter se dokopali do velikih vsot denarja v iraških bankah in še pomembnejših zalog najnovejše ameriške pehotne, topniške in tankovske oborožitve.

Državljanska vojna v Siriji je prav tako naredila prostor za širitev Islamske države, ki je zavzela ozemlja v njenem severnem in vzhodnem delu. V Raqqi v severni Siriji so osnovali tudi svojo prestolnico.

Na novo so oblikovali svoje verske, pravne, policijske in gospodarske oblasti, prevzeli pa dotedanje institucije s področja infrastrukture, izobraževanja in zdravstva ter tako prebivalcem (okoli 10 milijonov marca 2015) zagotovili nekaj osnovnega družbenega standarda. Dvanajst njenih guvernerjev vodi posamezna ozemlja v Iraku in Siriji.

Ko pa je Islamska država skušala razširiti svoje meje v kurdska in šiitska ozemlja, pa se je njeno napredovanje ustavilo. Sanje o zavzetju iraške prestolnice Bagdad ali kurdskega glavnega mesta Erbil so se razblinile.

Strategija in ideologija Islamske države je precej drugačna od interesov Al Kajde. Al Kajda je v prvi vrsti napadala ZDA in njene zahodne zaveznice, ki so si podredile izdajalske arabske režime, kot sta Egipt in Saudsko Arabijo. Za bin Ladna je bila ustanovitev kalifata končen cilj boja in tako zelo oddaljen. Zato je nasprotoval napadom predhodnice Islamske države – »Al Kajdi v Iraku« na šiite, ker je menil, da bi lahko to tudi suniti potisnilo v smeri sodelovanja z iraško vlado (v luči takratnega

začasnega uspeha koalicije Prebujenje). Do še večjih razhajanj je prišlo v Siriji, ko je Baghdadi javno zavrnil odločitev Bin Ladnovega naslednika Zawahirija, da naj sirijska veja Al Kajde z imenom Jabhat al-Nusra ostane samostojna, Islamska država pa naj bi delovala samo v Iraku. Prišlo je tudi do občasnih spopadov pripadnikov Islamske države in Al Kajde na sirske bojiščih (Laub in Masters 2015).

Za vzdrževanje civilne in vojaške infrastrukture (imela naj bi od 30.000 do 100.000 vojakov) na svojem ozemlju Islamska država potrebuje veliko denarja. Glavni vir predstavlja proizvodnja nafte iz zasedenih črpališč v Siriji in Iraku. Leta 2015, do začetkov napadov ruskih bombnikov in francoskega podžiganja ameriškega bombardiranja v luči terorističnega napada v Parizu novembra 2015, so proizvajali okoli 40.000 sodčkov nafte v sirijskih in 4000 sodčkov nafte dnevno v iraških naftnih vrtinah. S prodajo tovarnjakarjem in posrednikom po močno znižanih, skoraj polovičnih cenah, so tako zaslužili od 1 do 3 milijone dolarjev dnevno. Od njih so nafto kupovali tako Turki (govorice o sinu turškega predsednika Erdoğana), iraški Kurdi, Asadov režim. Izsiljevanje iraških podjetij v Mosulu jim je prineslo dodatnih 8 milijonov dolarjev mesečno, preostanek pomenijo dodatni davki na kristjane in druge verske manjšine, odkupnine za ugrabljene tujce in domačine ter prodaja starin. Islamska država je svojim borcem dajala mesečno plačo v višini 350 ameriških dolarjev, kar je bilo več od plače iraške vlade ali drugih uporniških skupin ter približno petkrat več, kot je bil tedaj povprečni zaslužek na ozemlju Islamske države v Siriji (Ibid).

S proglasitvijo kalifata, še posebej pa z njenimi napadi na šiitske četrti v Bejrutu v Libanonu, atentatoma na Sinajskem

polotoku (rusko potniško letalo) in v Parizu novembra 2015, je eno od glavnih vprašanj, povezanih z Islamsko državo, postalo njeno delovanje izven Iraka in Sirije. Ali se bo sistematično usmerila v svetovni terorizem kot vzporedno aktivnost njenemu delovanju na ozemlju »svoje« države ali pa so to že zadnja dejanja obupanih ekstremistov, ki so si nakopali bes svetovnih zahodnih velesil?

Dejstvo je, da je Islamski državi uspelo pridobiti zaveznike tudi v drugih državah – radikalna islamska gibanja v Egiptu, Libiji, Nigeriji, Pakistanu in Afganistanu so prisegla zvestobo Baghdadiju. Zelo verjetno pa so povezave šibke in skušajo islamski radikalisti v teh državah s takšnimi razglasi pridobiti na popularnosti na račun slave in zloglasnosti Islamske države.

Drugi, širši problem, so tuji iz drugih držav, ki množično vstopajo v bojne vrste Islamske države – po ameriških obveščevalnih podatkih naj bi jih februarja 2015 bilo okoli 15.000, od tega 3400 iz zahodnih držav. Večinoma prihajajo iz muslimanskih držav, kot so Tunizija in Saudska Arabija, veliko pa jih je iz zahodne Evrope, pa tudi Rusije, Kitajske, Avstralije, nekaj tudi ameriških mladeničev. Strahovi so povezani z možnostjo, da se s potnimi listi svojih držav legalno vrnejo domov in sodelujejo v terorističnih napadih – vzorec, ki je bil prisoten v pariškem napadu novembra 2015. Ob tem so se takrat pojavile ocene, da je v evropskih zahodnih državah okoli 10.000 ekstremistov, ki predstavljajo potencialno ali realno nevarnost terorizma v teh državah. Do terorističnih napadov jeseni 2015 in bombnega napada Islamske države v Ankari (več kot 100 mrtvih) so tuji bojavniki z lahkoto vstopali na sirska bojišča, večinoma preko odprte turško-sirske meje, dolge več kot 750 km. Turški strate-

ški cilj je bil do tedaj predvsem zamenjava Asadovega alavitsko-šiiitskega režima v Siriji.

Kljub upadanju ameriške globalne moči se na Bližnjem vzhodu ne more zgoditi nič večjega brez ameriških potez, kar velja tudi za izid boja z Islamsko državo. Dokler islamska država ne bo udarila po ciljih v ZDA (morda so deloma tudi zato ameriški bombniki eno leto napadali njene cilje brez večjih rezultatov), ZDA v Sirijo ne bodo poslale kopenskih sil in Islamska država ne bo dokončno poražena. Druga supersila, prisotna na sirskega bojišču, Rusija, naj bi bila sposobna s svojo vojaško in logistično infrastrukturo tja poslati okoli 5000 vojakov, potrebovali pa bi jih vsaj 30.000.

Kaj so doslej storile ZDA, da bi po svojih dveh ponesrečenih kopenskih posredovanjih v Iraku in Afganistanu ter prav takšnem letalskem posredovanju v Libiji končale krvavo državljansko vojno v Siriji?

Predsednik Obama je v boju proti islamski državi zbobnal skupaj že omenjeno »papirnato koalicijo« 60-ih držav, v kateri so vse članice NATA, evropske in zahodne države ter vrsta sunitjskih arabskih držav. Žal mu ni padlo na pamet, da bi v njo povabil svojega vse večjega globalnega rivala Vladimirja Putina in šiitski Iran, s katerim so ravno dokončali uspešna jedrska pogajanja.

Seveda v zavezniški koaliciji, vsaj v njenem uradnem diplomatskem diskurzu, ni prostora za Kurde. Ne glede na to, da so bili kurdski borci prvi in edini, ki so se na tleh zoperstavili in premagali Islamsko državo, da so na njihovem relativno varnem ozemlju v Siriji in Iraku poiskali zatočišče pripadniki številnih preganjanih manjšin, od Jezidov, Turkmenov, kristjanov ter da so prav oni zaprli pot Islamski državi, da ni na gori Sinjair izvedla

genocida nad Jezidi, bodo verjetno izpadli iz dogovora velikih sil na Bližnjem in srednjem vzhodu. Kljub temu da bi kurdska vojska lahko sama pregnala Islamsko državo iz Kurdistana, in da bi bila lahko odločilna sila pri dokončnem porazu Islamske države, je Turčija tako kurdske borce sirske ljudske obrambne enote (YPG) kot kurdske borce turške kurdske delavske stranke uvrstila med teroristične organizacije in blokira vsa prizadevanja po njihovi večji avtonomiji, kaj šele samostojni državi. Res pa je, da znotraj samega kurdskega naroda »obstajajo tudi velike plemenske, jezikovne, verske in ideološke razlike, kar so tudi najpogostejši razlogi, da se Kurdom doslej še ni uspelo popolnoma poenotiti ter doseči avtonomijo ali ustanoviti neodvisno državo« (Ferlin 2015, 23). Kurdi v avtokratskih režimih Turčije in Irana ne morejo pričakovati nikakršne možnosti oblikovanja lastne države ali bolj avtonomnega položaja federativne enote. Turški Kurdi se zato realistično trudijo zgolj za pridobitev političnih, kulturnih in jezikovnih pravic v okviru Turčije. Kljub temu da sta tako državi Irak in Sirija praktično razpadli, in da meja med njima ne obstaja več, je nastanek neodvisne kurdske države v vsaki od obeh držav vprašljiv. Zahodne države, Rusija, Iran, nimajo interesa priznati nove kurdske države, še manj Kurdistana, saj bi to lahko dodatno destabiliziralo celotno regijo, vključno s ključno ameriško in danes tudi evropsko zaveznico v regiji, Turčijo. Zahodne države še vedno priznavajo Irak v dosedanjih mejah in tudi glede Sirije so na do sedaj najbolj operativni in največ obetajoči dunajski konferenci jeseni 2015 tekli dogovori v takšni smeri. Prav gotovo sta ohlapni federaciji ali konfederaciji tako v Siriji kot v Iraku še vedno na mizi. Še zlasti iraški Kurdi si močno želijo ustanovitev Kurdistana ter bodo

skušali izsiliti vsaj kurdsko državo v Siriji in Iraku, kar pa bi bilo nedvomno veliko povabilo tudi za turške in iranske Kurde. Prav skupni boj proti Islamski državi je Kurde tako medsebojno povezal, kot jim tudi vlil dobršno dozo samozavesti, kar jim bo nedvomno privzdignilo krila (Yildiz 2007, Yildiz in Chomsky 2005). Prav zadrževanje prevelikih kurdskih ambicij pa je razlog, da ZDA in Zahod Kurdom ne dobavljajo večjih količin še posebej težkega in modernega orožja, saj se zavedajo, da bi ga lahko po koncu iraške in sirske vojne uporabili za izboritev lastne države ali celo Kurdistana.

»Danes se zdi Turčija nedotakljiva, zato se lahko zgodi, da bodo Kurdi popolnoma izigrani pri vzpostavljanju državnih struktur na njihovem lastnem ozemlju« (Svetlin 2015, 90).

Do maja 2015 so zavezniki v Siriji izvedli okoli 40.000 spet bolj »papirnatih« letalskih napadov, od tega so jih štiri petine opravili Američani.

V Iraku so Američani pustili okoli 3000 vojakov ter do marca 2015 skupaj s koalicijo izvedli okoli 1500 letalskih napadov (70% ameriška letala). Prav tako so zelo omejeno oboroževali vojsko iraških kurdov, t.i. pešmerge. Poleg kurdskih enot so se v Iraku zraven demoraliziranih in večinoma neuporabnih enot iraške armade borile predvsem različne šiitske milice skupaj z enotami islamske revolucionarne garde. Proti Islamski državi se v Iraku bojujejo tudi enote, zveste kleriku Moqtadu al-Sadru, katerega Mahdijeva armada se je na začetku ameriške okupacije Iraka borila proti ameriški vojski.

Kljub zamenjavi problematičnega iraškega predsednika Malikija z bolj širokim Haider al-Abadijem, ki je poleg vključevanja sunitških vodij obljubljal tudi kooptiranje šiitskih milic

ali vsaj njihovo sodelovanje z iraško vladno vojsko, se zatirane večinskega sunitskega prebivalstva, skupaj z napadi šiitskih milic nadaljuje.

V začetku leta 2015 so ZDA začela triletni in 500 milijonov dolarjev »težak« program usposabljanja in oboroževanja 5000 izbranih borcev sirskih opozicijskih enot. Že oktobra tega leta so program prekinili, ko so v javnost prišli podatki, da se je večina borcev in orožja porazgubila. Potem je Bela hiša objavila, da bodo pozornost usmerili samo na poveljnike opozicijskih enot, poslali pa so tudi nekaj pripadnikov posebnih enot, komandosov.

ZDA v boju proti Islamski državi strateško in taktično ne sodelujejo z enotami iranske revolucionarne garde ter si obenem zatiskajo oči pred njenim početjem. Iran tako neovirano oborožuje in financira različne šiitske milice v Iraku, ki se bolj kot z bojem proti Islamski državi ukvarjajo z etničnim čiščenjem sunitskega prebivalstva, pri tem jim pomagajo tudi letalski napadi iranskih vojaških letal.

Morda je najbolj problematično obnašanje Turčije, ki ga je okronala s sestrelitvijo ruskega bombnika novembra 2015, ko je ta za nekaj sekund kršil turški zračni prostor. Ali je bila to zamislica avtoritarnega predsednika Erdoğana, ki mu je na ponovljenih volitvah istega meseca uspelo zagotoviti udobno parlamentarno večino svoji politični stranki, ali je to storil na prišepetavanje Američanov, ki si ne želijo uspešnega posredovanja Rusije v boju proti Islamski državi? Poleg odprte meje za prehod tujih borcev na sirijsko bojišče in kupovanje nafte Islamske države je Turčija svoje letalske napade na Islamsko državo v resnici usmerila na bombardiranje položajev kurdske delavske stranke na jugovzhodu Turčije. Erdoğanov cilj je poleg

odstranitve Asadovega šiitskega režima v Siriji samo še preprečitev nastanka samostojne kurdske države ali prevelike kurdske avtonomije. Z milijoni sirskih beguncev v Turčiji, ki jih lahko spusti preko meje Evropske unije, drži v šahu tudi vse glavne evropske države in njihove voditelje.

ZDA in tudi velike zahodne države so se na Bližnjem in srednjem vzhodu prvenstveno ukvarjale z ohranjanjem svojega prevladujočega vpliva predvsem na svoje strateške (Izrael) in energetske zaveznike – bogate zalivske države Kuvajt, Združeni arabski emirati, Saudska Arabija, Katar, Bahrajn. To so dosegali predvsem s politiko zadrževanja, oviranja ruskega vpliva, arabskega radikalizma sunitskega in šiitskega izvora, pretiranega vzpona Iraka in Irana itn.

Nove arabske gospodarske in politične elite prav tako niso ponujale družbenih prebojev, ampak so se zanimale zgolj za krepitev lastnega statusa v okviru nespremenjenih skorumpiranih režimov.

Arabska pomlad mladine, inteligence, umetnikov ni imela niti dovolj izdelanih operativnih strategij, niti dovolj široke množične podpore. Nekaj je bilo tudi velikih vodij, ki so postavljali grandiozne a nerealistične načrte – libanonski pridigar Ahmad al-Assir, turški predsednik Recep Tayyip Erdoğan, nekdanji emir Katarja šejk Hanrad, da ne omenjam kalifa Islamske države, Abu Bakr Baghdadija na sunitski strani in iranskega Qassem Suleimanija, Hassan Nasralahha iz libanonskega Hezbolaha, iraškega komandanta Qays al-Khazalija na šiitski strani (Harling in Birke 2015).

Ob arabski pomladi so zahodne države v trenutku prepotovale dolgo pot od prejšnjega dolgoletnega prepričanja, da na

srednjem vzhodu ni mogoče nič spremeniti, in da so vojaške in verske diktature njegova večna usoda, do naivnega prepričanja, da bo množično vrenje in demonstracije v arabskih državah čez noč prineslo delujočo demokracijo, ki bo rešila vse gospodarske, politične, verske in etnične probleme. Potem pa so se prestrašile islamskih političnih strank in islamskih elit, ki so jih demokratične volitve izpljunile na površje.

Od leta 2014 so se umaknile iz Srednjega vzhoda, razočarane nad novo stvarnostjo. Nazaj jih je potegnil pojav Islamske države. ZDA in njej sledeče ter vojaško impotentne zahodne države so razvile grandiozno retoriko o vojni proti terorizmu, ki je le papirnati zmaj na odsotnosti strategije za ureditev razmer oziroma na njihovi nepripravljenosti, da se še enkrat podajo v posredovanje v Siriji po tem, ko so klavrno pogoreli v Iraku, Afganistanu in Libiji. ZDA se izogibajo priznanju, da kljub na tisoče milijardam porabljenega denarja, na tisoče mrtvih ameriških vojakov in na stotine tisočih ubitih na »sovražnikovi strani« niti iraška vojska in vlada, niti afganistanska vojska in vlada nista kredibilen sogovornik, ki bi obvladoval razmere v svoji državi.

ZDA so po 11. septembru 2001 v naslednjem desetletju uspele postaviti administrativni aparat za boj proti nekonvencionalnemu sovražniku, džihadistom, ki ga do takrat skoraj niso poznale. A na mesto Al Kajde je potem stopila Islamska država, ki jo lahko opredelimo kot novo obliko džihadizma (Cronin 2015). Islamska država je paradržavna tvorba s svojim ozemljem, institucijami, vodi zapletene vojaške operacije. Skuša napraviti čisto sunitsko državo z vladavino šeriatskega prava, izbrisati obstoječe meje arabskih držav, ki so jih potegnili evropski kolonizatorji ter postati edina verska, vojaška in

politična avtoriteta muslimanskega sveta. Poleg voditelja Bagdadija vojaško poveljstvo predstavljata še dva namestnika, oba nekdanja generala v Sadamovi vojski. Abu Ali al-Aubari je bil zadolžen za delovanje Islamske države v Siriji, Abu Muslim al-Turkmani za operacije v Iraku.

Proti Islamski državi ne morejo delovati protiteroristične in protiuporniške strategije, ki so v veliki meri zmanjšale nevarnost napadov Al Kajde. Poleg Oddelka za nacionalno varnost so v ZDA ustanovili ali preoblikovali več kot 260 organizacij. Vsako leto njene obveščevalne agencije »proizvedejo« 5000 poročil o terorizmu. 51 zveznih in vojaških organizacij se ukvarja samo s sledenjem denarja, ki priteka in odteka iz terorističnih središč. Z letalskimi napadi in droni so ubili okoli tri četrtine Al Kajdinih voditeljev. Prav tako je Al Kajda izgubila dobršen del podpore v muslimanskem svetu, verjetno zaradi njenih napadov v Maroku, Saudski Arabiji in Turčiji leta 2003, Španiji leta 2004, Jordaniji in Veliki Britaniji leta 2005, kjer je bilo veliko žrtev med muslimani. Kljub vsem grozodejstvom Islamske države pa njena podpora ostaja visoka.

Bombardiranje ciljev v Siriji in sodelovanje z iraško vlado, ki naj bi si povrnila izgubljeno legitimiteto in ponovno združila razpadlo državo ni prava rešitev za boj proti Islamski državi. Tu je treba upoštevati tudi temeljno razliko v mobiliziranju pristašev in bojnikov Al Kajde na eni in Islamske države na drugi strani. Al Kajda je pri rekrutiranju svojih borcev v prvi vrsti uporabljala religiozna prepričevanja in apelirala na altruizem posameznikov v dobro svetovne skupnosti muslimanov (ummah). Pazljivo so oblikovali podobo Al Kajde kot versko legitimne in pobožne organizacije. V njihovih propagandnih videoposnetkih

so bili njeni člani prikazani kot asketski bojevniki, ki so sedeli v jamah, študirali v knjižnicah ali prebivali v oddaljenih taborih. Alkohol in ženske so bile prepovedane – za islamske mladce je seks tako in tako dostopen šele po poroki oziroma potem, ko v boju za sveto stvar postanejo mučeniki. Takšen marketing za veliko večino jeznih muslimanskih mladcev ni bil pretirano privlačen in številni so raje ostali doma ter se poskušali vključiti v večinske muslimanske ali drugoverske zahodne družbe.

Motivacija in privlačnost Islamske države je bistveno širša, saj poleg verskega prepričevanja vključuje še podobe pustolovščin, glamurja, izpolnitve osebnih želja in moči, občutka pripadanja skupnosti, ki je slavna in mogočna. In za tiste, ki si želijo zgolj ubijanja, so vrata prav tako na široko odprta. Njeni grozljivi obračuni s talci in ujetniki vzbujajo široko pozornost ter preplavijo vse koticke sveta, obenem pa izžarevajo premoč in nedotakljivost Islamske države ter vabijo pustolovce, da se ji pridružijo. Za moške borce priskrbi tudi spolne sužnje – nekatera dekleta pridejo za to vlogo prostovoljno, številne vanjo prisilijo oziroma za to uporabijo ujetnice. Islamska država tako oznanja ubijanje, seks, moč in pustolovščine. Za številne mlade je to dovolj.

Cronin (2015) predlaga »strategijo napadalnega zadrževanja« kot kombinacijo omejene vojaške taktike in široke diplomatske strategije. Kot skorajda edini primer uspešnega protiporniškega delovanja ZDA v Iraku in Siriji lahko navedemo že omenjeno koalicijo Prebujenje ali Sinovi Iraka. Ko je leta 2006 prišlo do izbruha nasilja in napadov v pretežno sunitiski provinci Anbar, so ameriške okupacijske oblasti ugotovile, da izgubljajo vojno, in da je čas za novo doktrino. Predsednik Bush je leta 2007 v Irak poslal dodatnih 20.000 vojakov, general John

Allen, namestnik komandanta večnacionalnih sil v Anbarju, pa je vzpostavil široko komuniciranje s tamkajšnjimi poglavarji sunitskih plemen. Nekakšen idejni oče in nadzornik izvajanja nove doktrine je bil general David Petraeus in zato lahko včasih zasledimo tudi oznako Petraeusova doktrina. Skupaj so se dogovorili za omenjeno ameriško sunitsko koalicijo, kateri se je pridružilo okoli 40 sunitskih plemen in skupin ter se nato skupaj bojevali proti tedaj še »Al Kajdi v Iraku« (danes Islamski državi). Do leta 2008 je število napadov upornikov upadlo za 80 % (Ibid).

Prav gotovo bo za dokončno rešitev problema Islamske države potrebno vzpostaviti dialog s sunitskim prebivalstvom tako v Iraku kot v Siriji. Sedaj jim je Islamska država edini okvir boja za njihovo državo oziroma status in pravice v obeh razpadlih državah.

Res pa je, da je ponovitev Petraeusove doktrine danes neprijetno težja kot njena uporaba leta 2006. Sektaško delovanje šiitske Malikijeve vlade je uničilo kredibilnost tako iraškega kot ameriškega režima. Prav tako ZDA danes niso več okupacijska sila, ampak imajo v Iraku svojih vojakov le še za vzorec.

Tudi Al Kajda je tako kot danes Islamska država delovala globalno – tako v terorističnih napadih kot v širjenju svoje ideologije in pridobivanju podpornikov, v prvi vrsti med radikalnimi islamskimi gibanji. Prepričevala jih je, naj svoje bolj nacionalne strategije v večji meri uskladijo z Al Kajdino strategijo globalnega džihada. A le težko so tako različna islamska radikalna gibanja, kot so čečensko, filipinsko, kašmirsko, palestinsko, indonezijsko in ujugursko, našla skupni imenovalc, tako med seboj kot z Al Kajdo.

Bin Laden in Al Kajda so potem le težko lovili ravnotežje med interesi omenjenih radikalnih gibanj in strategijo boja na srednjem vzhodu. ZDA so s svojimi zavezniki v nekaterih prej omenjenih državah, ki jih prav tako ogrožajo valovi radikalnega islamizma, uspele napraviti nekaj dobrih praks.

Vlade v Indoneziji in Filipinih so uspele pomembno zatreti podružnice Al Kajde v svojih državah s kombinacijo protiterorističnega delovanja in ustvarjanjem boljših življenjskih in delovnih razmer v kritičnih lokalnih skupnostih, oblikovanjem programov deradikalizacije muslimanov, še posebej mladine, zagotavljanjem duhovne oskrbe v zaporih ter celo uporabo nekdanjih terorističnih napadalcev kot predstavnikov vlade na tem občutljivem področju.

Prav gotovo bo ob zatonu in razpadanju Islamske države, katerega hitrost je odvisna od pripravljenosti za dogovor vseh glavnih igralcev v verigi (Rusija, ZDA, Evropska unija, Iran, bogate arabske sunitske države), prišlo do hitre cepitve različnih delov – iraških sekularnih nekdanjih baasističnih oficirjev, sunitskih plemenskih poglavarjev, sunitskih borcev, tujih džihadistov, ideološkega in vodstvenega trdega jedra Islamske države.

Do takrat bi morale tako ZDA kot Rusija ter ostali glavni igralci – Iran, Turčija, Kurdi, medsebojno koordinirati vse močnejše vojaške napade ob vzporedni široki in kooperativni diplomatski aktivnosti s postopno izdelavo mirovnega načrta za Sirijo, Irak in celotno bližnjevzhodno oziroma srednjevzhodno regijo.

ISLAMSKO PREBIVALSTVO V SVETU

Ena od stalnih tem razprav o vlogi islama v svetu je tudi trditev, da muslimani zaradi visoke stopnje rodnosti oziroma visokih stopenj rasti števila prebivalcev pravzaprav vse bolj osvajajo številne države. Druge verske skupnosti (npr. krščanska Evropa v celoti) upadajo po številu članov, islamska pa se brezglavo povečuje in bo v prihodnosti kot neustavljivi plaz prekrila cel svet. Tudi v naši neposredni sosesčini, v Makedoniji in na Kosovu, smo lahko neposredno opazovali, kako so Srbi iz nekdanjega večinskega prebivalstva na Kosovu prešli v popolno manjšino. Makedonci v Makedoniji pa se neustavljivo približujejo stanju, ko bodo predstavljali manj kot polovico prebivalcev in bo večinsko albansko prebivalstvo verjetno postavilo drugačne zahteve o svojem položaju v državi, v kateri bodo predstavljali večino.

Poglejmo številke in trende v okviru sveta, pri čemer bomo posebno pozornost namenili regiji, ki je v tej knjigi predmet proučevanja – Bližnjemu oziroma Srednjemu Vzhodu ter seveda naši »utrujeni« Evropi, ki je kljub pojemajoči gospodarski dinamiki še vedno osrednji cilj migracij, posebno iz sosednjih dežel Afrike in Srednjega Vzhoda.

Začnimo s tabelo 1, ki nam podaja vse države sveta in tudi njihova odvisna ozemlja (ki bodo lahko kdaj postale neodvisne države ali pa tudi ne) in v katerih muslimansko prebivalstvo predstavlja več kot 50% celotnega prebivalstva.

Tabela 1: Države in odvisna ozemlja z večinskim muslimanskim prebivalstvom (Muslim–Majority 2015).

Afganistan	Mayotte
Albanija	Maroko
Alžirija	Niger
Azerbejdžan	Nigerija
Bahrain	Oman
Bangladeš	Pakistan
Brunej	Palestina
Burkina Faso	Katar
Čad	Savdska Arabija
Komorski otoki	Senegal
Džibuti	Sierra Leone
Egipt	Somalija
Gvineja	Sudan
Indonezija	Sirija
Iran	Tadžikistan
Irak	Gambija
Jordanija	Turčija
Kazahstan	Turška republika Severni Ciper
Kosovo	Turkmenistan
Kuvajt	Združeni arabski emirati
Kirgistan	Uzbekistan
Libanon	Zahodna Sahara - Sahravi
Libija	Jemen
Malezija	
Maldivi	
Mali	
Mavretanija	

Verjetno dodatni razlog za uvrstitev odvisnih muslimanskih ozemelj v tabelo 1 je tudi možna razlaga, da bodo prav zaradi razloga verske drugačnosti zahtevala odcepitve od »države vladarice«. To že velja za Palestino napram Izraelu, Kosovo napram Srbiji in turško republiko Severni Ciper napram Cipru. Lahko na tej osnovi svojo neodvisnost zahteva otok Mayotte – od Francije? Res pa je, da imamo v tabeli 1 tudi državico Zahodna Sahara oziroma uradno arabsko demokratična republika Sahravi, ki se je tudi na osnovi podpore s strani sosednje muslimanske Alžirije odcepila od prav tako muslimanskega Maroka. Verski razlogi oziroma različnost ni edini, a zelo pomemben razlog nastajanja novih držav oziroma odcepitvenih teženj odvisnih ozemelj.

V tabeli 1 imamo skupaj navedenih 51 neodvisnih držav in odvisnih ozemelj. Države, ki jih je priznalo le malo držav – Palestina, Sahravi, Kosovo, ali samo ena – turška republika Severni Ciper, so v nekakšnem vmesnem stanju med neodvisno državo in odvisnim ozemljem. Pravzaprav je čisto odvisno ozemlje samo Mayotte, ki je na referendumu 2009. leta z veliko večino potrdil status prekomorskega departmaja Francije ter tako od 1. januarja 2014 predstavlja najbolj oddaljeno regijo Evropske unije.

Če upoštevamo, da je vseh neodvisnih držav in odvisnih ozemelj 232, muslimanske države tako predstavljajo 22% njihovega števila.

V okviru Evrope so samo tri neodvisne oziroma odvisne države z večinskim muslimanskim prebivalstvom – Albanija, Kosovo in Severni Ciper, s tem da je Severni Ciper preko Cipra celo v okviru Evropske unije. Zamislite si kake probleme bi vstopanje Turčije v Evropsko unijo povzročilo tudi glede statusa Cipra in Severnega Cipra in še zaostrijo njen konflikt s Turčijo.